

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

DIAGNOSTICS OF ECONOMIC SECURITY OF RURAL AREAS DEVELOPMENT

У статті обґрунтовано доцільність діагностики економічної безпеки розвитку сільських територій. Розроблено методологію оцінювання економічної безпеки розвитку сільських територій. Проведено діагностику рівня цієї безпеки в динамічно-регіональному вимірі. Визначено структурні недоліки забезпечення економічної безпеки в сфері розвитку сільських територій. Запропоновано пріоритетні напрями зміцнення економічної безпеки розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільські території, економічна безпека, розвиток, держава, загрози.

недостатки обеспечения экономической безопасности в сфере развития сельских территорий. Предложено приоритетные направления укрепления экономической безопасности развития сельских территорий.
Ключевые слова: сельские территории, экономическая безопасность, развитие, государство, угрозы.

The article substantiates expediency of diagnostics of economic safety of development of rural areas. The methodology for assessing the economic security of rural areas development has been developed. Diagnostics of the level of this safety in the dynamically-regional dimension was conducted. The structural deficiencies of providing economic security in the field of rural areas development are determined. The priority directions of strengthening of economic safety of development of rural territories are offered.

Key words: rural areas, economic security, development, state, threats.

УДК 332.2:334.71

Бойко В.В.

к.е.н., доцент,
докторант відділу безпеки реального
сектору економіки
Національний інститут стратегічних
досліджень

В статті обґрунтовано цілесобразність діагностики економічної безпеки розвитку сільських територій. Розроблена методологія оцінки економічної безпеки розвитку сільських територій. Проведена діагностика рівня цієї безпеки в динамічно-регіональному вимірі. Визначено структурні недоліки забезпечення економічної безпеки в сфері розвитку сільських територій. Запропоновано пріоритетні напрями зміцнення економічної безпеки розвитку сільських територій.

Постановка проблеми. Стагнаційний характер розвитку сільських територій унеможлиблює гарантування належного рівня життя сільського населення та задоволення його базових потреб. Це порушує принцип системності забезпечення економічної безпеки України. Розробка та формалізація ефективного організаційно-економічного інструментарію забезпечення економічної безпеки розвитку сільських територій, першочергово, потребує проведення розрахунково-аналітичних процедур щодо визначення рівня цієї безпеки, як у динамічному, так і просторово-регіональному вимірах. Діагностика економічної безпеки розвитку сільських територій дозволяє сформувати достовірну інформаційно-аналітичну базу для розробки ефективних рекомендацій та пропозицій у межах державної політики забезпечення економічної безпеки з урахуванням таких можливих переваг: 1) чітка ідентифікація усталених тенденцій та закономірностей розвитку економічної безпеки для моделювання її перспективних параметрів; 2) визначення причин і першоджерел виникнення деструктивних впливів на економічну безпеку; 3) структурна діагностика економічної безпеки розвитку сільських територій в розрізі її функціональних складових; 4) покращення керованості та еластичності механізмів тактико-оперативного корегування розвитку безпекових процесів на просторово-регіональному та галузевому рівнях; 5)

підвищення ефективності та оперативності реалізації управлінських рішень в сфері економічної безпеки; 6) покращення системи моніторингу ймовірних ризиків і загроз, а також локалізація масштабу їх поширення; 7) виявлення вільних і незадіяних резервів зміцнення економічної безпеки розвитку сільських територій. Все це актуалізує обрану тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку сільських територій стали об'єктами досліджень таких учених як О. Дем'янишина [1], А. Лісовий [3], В. Славов [5], В. Юрчишин [9] та інші. Авторами опрацьовано питання активізації соціально-економічного розвитку сільських територій, визначено їх вплив на процеси економічного зростання, досліджено аспекти державного регулювання в цій сфері. Своєю чергою, розробці методології оцінювання економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях національної економіки присвячені наукові праці таких учених як А. Сухоруков [6], М. Флейчук [7], М. Янків [7], Ю. Харазішвілі та інші. Попри це авторами практично не приділено уваги дослідженню прикладних аспектів діагностики параметрів економічної безпеки розвитку сільських територій.

Постановка завдання. Метою дослідження є діагностика економічної безпеки розвитку сільських територій та розробка пріоритетних напрямів її зміцнення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Діагностика економічної безпеки розвитку сільських територій потребує формування наукової дефініції цього поняття, під яким слід розуміти таку сформованість динамічних умов функціонування їх господарського механізму, за яких на засадах раціонального природокористування забезпечується підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу цих територій, активізуються процеси вирівнювання диспропорцій просторово-регіонального розвитку, утверджуються механізми захисту базових інтересів сільського населення та подолання наявного диспаритету несправедливого розподілу соціальних благ, забезпечується покращення ресурсного базису зміцнення продовольчої безпеки держави.

Опрацювання існуючих методологічних положень із визначення інтегрального показника економічної безпеки дозволило ідентифікувати основні недоліки, що ускладнюють їх адаптивне застосування у процесі оцінювання економічної безпеки розвитку сільських територій, серед яких передусім такі: 1) надмірний суб'єктивізм при визначенні вагомості функціональних складових економічної безпеки у формуванні величини її інтегрального показника на основі використання методу експертного опитування; 2) відсутність чітко обґрунтованих засад щодо формулювання цілісної сукупності показників, що характеризують параметри економічної безпеки; 3) неоднозначність пропонованих підходів до визначення порогово-граничних значень індикаторів економічної безпеки та побудови зон економічної безпеки; 4) необхідність здійснення надмірної кількості ітерацій при проведенні розрахунків; 5) наявність концептуальних розбіжностей в підходах до стандартизації вхідних даних, необхідних для визначення інтегрального показника.

З метою уникнення цих недоліків для оцінювання економічної безпеки розвитку сільських територій пріоритетною визначено методологію, що базується на використанні методу головних компонент і легко піддається адаптивному застосуванню в процесі дослідження різних за якісно-змістовним наповненням ієрархічних соціально-економічних систем. Переваги цього методологічного підходу інтегрального оцінювання економічної безпеки полягають у застосуванні мультиплікативної форми інтегрального індексу, що характеризує досліджувані залежності нелінійними зв'язками, які є більш притаманними економічним процесам та явищам, поряд з простими лінійними; можливості одночасного нормування та інтегральної оцінки індикаторів та їх порогових значень; формалізованому обґрунтуванні вагових коефіцієнтів. Визначення інтегрального показника економічної безпеки на основі використання методу головних компонент здійснюється за формулою [6, с. 10]:

$$I = \prod_{i=1}^n z_i^{a_i}, \sum a_i = 1, a_i \geq 0, \quad (1)$$

де I – інтегральний показник економічної безпеки; z_i – нормовані значення індикаторів; a_i – вагові коефіцієнти; n – кількість індикаторів.

За допомогою нормування індикатори дестимулятори перетворюються на стимулятори. Своєю чергою розрахунок вагових коефіцієнтів проходить у три етапи: 1) побудова кореляційної матриці; 2) виокремлення головних компонент і розрахунок факторних навантажень; 3) ідентифікація головних компонент. У моделі головних компонент зв'язок між первинними ознаками і компонентами описується такою залежністю [8, с. 30]:

$$y_i = \sum_{j=1}^m c_j G, \quad (2)$$

де y_i – стандартизовані значення i -ої компоненти з одиничними дисперсіями; сумарна дисперсія дорівнює кількості ознак m ; c_j – внесок i -ої компоненти в сумарну дисперсію множини індикаторів. Водночас компонента G визначається, як:

$$G = \sum_{i=1}^m d_i x_i, \quad (3)$$

де d_i – факторні навантаження; x_i – вхідні дані. Своєю чергою вагові коефіцієнти a_i визначаються за формулою [8, с. 30]:

$$a_i = \frac{c_i |d_i|}{\sum c_i |d_i|}. \quad (4)$$

З урахуванням специфіки, галузево-регіональних особливостей та наявних структурно-критичних проблем, економічну безпеку розвитку сільських територій запропоновано агрегувати з таких складових, як: 1) демографічна безпека (визначає безпекові параметри відтворення сільського населення з позицій його здатності до нівелювання загроз погіршення вікової структури, загострення проблеми депопуляції, посилення міграції, поглиблення процесів «вимирання» та «старіння» демографічного потенціалу сільських територій); 2) господарсько-інфраструктурна безпека (характеризує рівень ефективності функціонування господарських комплексів сільських територій та розвиненості їх інфраструктурного забезпечення, параметри яких дозволяють формувати ресурсний базис для зміцнення продовольчої безпеки держави, забезпечувати підтримку процесів розширеного відтворення та формувати економічну спроможність сільського населення доступу до базових благ); 3) безпека сільських домогосподарств (визначає ресурсну спроможність сільських домогосподарств до підвищення якості життя та зростання власного добробуту на засадах активізації механізмів стимулювання зайнятості сільського населення, диверсифікації джерел його доходів і покращення сільськогосподарських характеристик цих домогосподарств); 4) соціально-гуманітарна безпека (полягає в здатності системи економічної безпеки

до підтримки найменш захищених верств сільського населення та забезпечення належних умов для задоволення його інтересів у соціально-гуманітарній сфері); 5) безпека природокористування (характеризує використання природних ресурсів сільських територій з позицій раціоналізму та екологічної збалансованості, що дозволяє на безпечному рівні підтримувати відновлювальні потужності природно-ресурсного потенціалу сільських територій, утримувати в гранично-допустимих межах антропогенне навантаження на природні екосистеми та гарантувати збереження останніх для прийдешніх поколінь).

На основі проведених теоретико-методологічних узагальнень сформовано систему з 47-ми індикаторів оцінювання економічної безпеки розвитку сільських територій, яку можна інтерпретувати в такій моделі:

$$ESD = f \left(\begin{array}{l} DS \uparrow (NP_{BP} \uparrow; L_{RP} \downarrow; D_{RP} \downarrow; M_{RP} \downarrow; B_{RP} \uparrow; Q_{RP} \downarrow; S_{RA} \uparrow; K_{RP} \uparrow; MA_{RP} \uparrow) \\ EIS \uparrow (GP \uparrow; CI \uparrow; EP \uparrow; CG \uparrow; HM \uparrow; AV \downarrow; T \uparrow; BW \downarrow; BS \downarrow; BH \downarrow; I \uparrow) \\ SVH \uparrow (E \uparrow; UE \downarrow; AS_A \uparrow; MT_{VH} \uparrow; WT_{VH} \downarrow; R_{VH} \uparrow; BL_{VH} \downarrow; CB_{VH} \uparrow) \\ SHS \uparrow (CA \downarrow; SA \downarrow; FD \downarrow; OC \downarrow; SB \uparrow; KG \uparrow; PT \uparrow; LF \uparrow; CP \uparrow; PH \uparrow) \\ SNM \uparrow (IN \uparrow; WD \uparrow; PW \downarrow; TP_{BP} \uparrow; LC_A \downarrow; OF \uparrow; TC \downarrow; LP \uparrow; FA_{BP} \uparrow) \end{array} \right), \quad (5)$$

де ESD – економічна безпека розвитку сільських територій;

DS – рівень демографічної безпеки сільських територій; NP_{BP} – співвідношення наявного населення до показника чисельності в 1991 р., %; L_{RP} – загальне демографічне навантаження населення у віці 15-64 роки, осіб; D_{RP} – коефіцієнт депопуляції населення; M_{RP} – коефіцієнт міграційного руху; B_{RP} – народжуваність на 1000 осіб наявного населення, осіб; Q_{RP} – смертність на 1000 осіб наявного населення, осіб; S_{RA} – середня чисельність одного СНП, осіб; K_{RP} – коефіцієнт співвідношення населення у віці 0-14 років до населення у віці понад 65 років; MA_{RP} – середній вік населення, років;

EIS – рівень господарсько-інфраструктурної безпеки сільських територій; GP – обсяг виробництва валової сільськогосподарської продукції у розрахунку на одну особу, тис. грн; CI – обсяг капітальних інвестицій в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн; EP – забезпеченість енергетичними потужностями в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, кВт; CG – урожайність зернових і зернобобових культур, ц/га; HM – середньорічний удій молока від однієї корови, кг; AV – частка адміністративних порушень у сфері охорони природних ресурсів і сільського господарства, %; T – забезпеченість населення об'єктами роздрібною торгівлі в розрахунку на 10 тис. осіб, од.; BW – частка житлового та нежитлового фонду, що не обладнана водопроводом, %; BS – частка житлового та нежитлового фонду, що не обладнана каналізацією, %; BH – частка житлового та нежитлового фонду, що не обладнана опаленням, %; I – питома вага населення, що забезпечена доступом до Інтернету, %;

SVH – рівень безпеки сільських домогосподарств; E – рівень зайнятості населення у віці

15-70 років, %; UE – рівень безробіття населення, %; AS_A – рівень середньої заробітної плати в сільському господарстві, %; MT_{VH} – питома вага домогосподарств, що мають в наявності техніку, %; WT_{VH} – частка домогосподарств, що обробляються землею тільки вручну, %; R_{VH} – питома вага домогосподарств, що мають господарські споруди та приміщення для комплексного використання, %; BL_{VH} – частка домогосподарств з поганою оцінкою якості земельних ділянок, %; CB_{VH} – питома вага домогосподарств, що утримують худобу та птицю, %;

SHS – рівень соціально-гуманітарної безпеки сільських територій; CA – кількість осіб з мінімальними доходами, що отримують цільову грошову допомогу в розрахунку на 10 тис. осіб населення, осіб; SA – кількість осіб, що отримують соціальну допомогу в зв'язку з складними життєвими обставинами в розрахунку на 10 тис. осіб населення, осіб; FD – кількість осіб вперше визнаних інвалідами в розрахунку на 10 тис. осіб населення, осіб; OC – кількість дітей-сиріт у розрахунку на 10 тис. вихованців дошкільних закладів, осіб; SB – рівень охоплення учнів програмою «Шкільний автобус», %; KG – рівень охоплення дітей дошкільними навчальними закладами, %; PT – питома вага населення, що займається фізкультурою та спортом, %; LF – бібліотечний фонд у розрахунку на 100 осіб населення, прим.; CP – забезпеченість населення місцями в клубних закладах у розрахунку на 100 осіб населення, од.; PH – забезпеченість населення аптеками в розрахунку на 100 осіб населення, од.;

SNM – рівень безпеки природокористування сільських територій; IN – питома вага інвестицій на охорону та раціональне використання природних ресурсів, %; WD – коефіцієнт утилізації відходів; PW – частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні, %; TP_{BP} – співвідношення потужностей очисних споруд до показника 1991 р., %; LCA – рівень розораності сільськогосподарських угідь, %; OF – обсяг внесення органічних добрив на 1 га посівної площі, тонн; TC – частка технічних культур, %; LP – питома вага продукції тваринництва, %; FA_{BP} – співвідношення площі відтворення лісів до показника 2010 р., %.

З метою градації рівнів економічної безпеки розвитку сільських територій запропоновано використовувати методологічний підхід, що передбачений в «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [4], який є достатньо обґрунтованим і піддається легкій адаптації. Цей підхід передбачає виділення таких зон, відповідно до розрахункового значення інтегрального показника економічної безпеки розвитку сільських територій та її складових: 1) 0-0,1999 – критична зона; 2) 0,2000-0,3999 – небезпечна зона; 3) 0,4000-0,5999 – незадовільна зона;

4) 0,6000-0,7999 – задовільна зона; 5) 0,8000-1 – оптимальна зона.

Для проведення обчислень було використано програмне середовище Statistica 10.0 (пакет «Метод головних компонент») та Microsoft Excel 2016. Розрахунково-аналітичні процедури дозволили визначити вагові коефіцієнти в розрізі складових економічної безпеки розвитку сільських територій. З урахуванням цих коефіцієнтів і нормалізованих значень системи індикаторів було розраховано інтегральний показник економічної безпеки розвитку сільських територій та її складових за період 2011-2015 років (табл. 1).

Найвищий рівень економічної безпеки розвитку сільських територій у 2015 р. спостерігався в Київській області. Показовим є те, що в першій десятці рейтингу представлено шість з восьми західних регіонів України (виключення становлять лише Закарпатська та Хмельницька області). Такий розподіл рівня економічної безпеки розвитку сільських територій у просторово-регіональному вимірі обумовлений: 1) у західних областях України частка сільського населення, традиційно, є вищою, порів-

няно з іншими регіонами, що посилює ресурсний потенціал зміцнення економічної безпеки розвитку сільських територій; 2) у цих регіонах переважає дрібнотоварне виробництво (сімейні фермерські господарства, малі сільськогосподарські підприємства), суб'єкти якого більше зацікавлені в подоланні депресивного характеру розвитку сільських територій та відзначаються вищим рівнем соціальної спрямованості, порівняно з представниками потужних агрохолдингових структур; 3) на сільських територіях західних областей України, здебільшого, не розміщені потужні промислові підприємства-забруднювачі навколишнього середовища. Очевидно, що зайняті останні місця в 2015 р. Донецької та Луганської областей в рейтингу економічної безпеки розвитку сільських територій зумовлені веденням на їх території військових дій.

Катастрофічним є кількісно-динамічний розподіл адміністративних областей України в розрізі зон економічної безпеки розвитку сільських територій (табл. 2).

Протягом 2011-2015 років економічна безпека розвитку сільських територій адміністративних

Таблиця 1

Інтегральний показник економічної безпеки розвитку сільських територій України у 2011-2015 роках

Адміністративна область	Роки					Відхилення, +; -	Місце в рейтингу, 2015 р.
	2011	2012	2013	2014	2015		
Україна	0,3428	0,3517	0,3630	0,3702	0,3760	0,0332	-
АР Крим	0,3056	0,3198	0,2687	-	-	-	-
Вінницька	0,3233	0,3358	0,3402	0,3397	0,3741	0,0508	10
Волинська	0,4063	0,4362	0,4372	0,4500	0,4648	0,0585	2
Дніпропетровська	0,3102	0,3281	0,3209	0,3704	0,3782	0,0680	9
Донецька	0,3427	0,3181	0,3120	0,2779	0,2684	-0,0740	23
Житомирська	0,3382	0,3562	0,3388	0,3524	0,3463	0,0081	16
Закарпатська	0,3571	0,3754	0,3699	0,3831	0,3702	0,0131	12
Запорізька	0,3106	0,3131	0,3107	0,3061	0,3071	-0,0040	21
Івано-Франківська	0,3550	0,3619	0,3689	0,3863	0,4067	0,0517	6
Київська	0,4217	0,4514	0,4886	0,4890	0,4786	0,0569	1
Кіровоградська	0,3257	0,3240	0,3431	0,3400	0,3325	0,0068	19
Луганська	0,2643	0,2789	0,2807	0,2748	0,2532	-0,0110	24
Львівська	0,3988	0,4052	0,3985	0,4249	0,4225	0,0237	3
Миколаївська	0,3203	0,2964	0,3458	0,3484	0,3475	0,0272	15
Одеська	0,2936	0,2746	0,2862	0,2570	0,2760	-0,0180	22
Полтавська	0,3755	0,3923	0,4095	0,4187	0,4151	0,0396	5
Рівненська	0,3715	0,3930	0,4028	0,4165	0,4179	0,0464	4
Сумська	0,3816	0,3639	0,3680	0,3712	0,3611	-0,0210	14
Тернопільська	0,3244	0,3472	0,3562	0,3806	0,3813	0,0569	8
Харківська	0,3314	0,3463	0,3503	0,3283	0,3405	0,0091	17
Херсонська	0,2842	0,3029	0,3124	0,3219	0,3131	0,0289	20
Хмельницька	0,3113	0,3451	0,3516	0,3496	0,3397	0,0284	18
Черкаська	0,3450	0,3613	0,3574	0,3656	0,3733	0,0283	11
Чернівецька	0,3446	0,3585	0,3576	0,3703	0,3900	0,0454	7
Чернігівська	0,3288	0,3267	0,3456	0,3389	0,3645	0,0357	13

Джерело: складено на основі власних розрахунків за даними [2]

Розподіл сільських територій адміністративних областей України за зонами їх економічної безпеки розвитку в 2011-2015 роках, одиниць

Роки	Зони економічної безпеки розвитку сільських територій:				
	критична	небезпечна	незадовільна	задовільна	оптимальна
2011	–	23	2	–	–
2012	–	22	3	–	–
2013	–	21	4	–	–
2014	–	19	5	–	–
2015	–	18	6	–	–

Джерело: складено на основі власних розрахунків

областей України була сконцентрована виключно в небезпечній та незадовільній зонах. При цьому, зменшення кількості регіонів у небезпечній зоні не спроможне забезпечити якісних системних зрушень у розвитку сільських територій та ініціювати процеси їх структурної перебудови.

Висновки з проведеного дослідження.

Результати комплексної діагностики економічної безпеки розвитку сільських територій дозволили ідентифікувати основні структурні недоліки державної політики у цій сфері: система економічної безпеки держави є недосконалою та ресурсно-неспроможною реалізувати свої функції не лише на макро-, але й на мезорівнях; загрози економічній безпеці розвитку сільських територій є слабо контрольованими та керованими; недостатньо дієвим є механізм трансформації підвищення рівня ефективності функціонування АПК в процесі зміцнення економічної безпеки розвитку сільських територій; ірраціональне природокористування зумовлює екологічні дисбаланси, що можуть мати незворотні наслідки для екосистем сільських територій.

На основі результатів діагностики економічної безпеки розвитку сільських територій запропоновано такі пріоритетні напрями її зміцнення: 1) комплексне вдосконалення інституційного базису безпеки функціонування господарського механізму розвитку сільських територій, шляхом подолання впливу ролі неформальних інститутів над формальними при прийнятті управлінських рішень реалізації державної політики у сфері економічної безпеки; 2) формування системи моніторингу загроз економічній безпеці розвитку сільських територій як на просторово-регіональному, так і на секторально-галузевому рівнях; 3) активізація процесів розбудови соціально-економічної інфраструктури сільських територій та покращення їх інвестиційної привабливості; 4) розробка стратегії взаємоузгодження державної політики забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку сільських територій, шляхом подолання екологічних дисбалансів ірраціонального природокористування в сільській місцевості; 5) формування механізму трансформації корисного ефекту підвищення ефективності функціонування вітчизняного

АПК в процесі подолання депресивного характеру розвитку сільських територій та покращення якості життя сільського населення на засадах посилення соціальної відповідальності суб'єктів господарювання. Системна орієнтація заходів у межах державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку сільських територій на досягнення визначених пріоритетів сформує ресурсні резерви для зміцнення цієї безпеки та покращення добробуту сільського населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дем'янишина О. А. Науково-методичні й організаційні засади розвитку сільських територій / О. А. Дем'янишина // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 122-128.
2. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій: [монографія] / А. В. Лісовий. – К. : Дія, 2007. – 400 с.
4. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. – Наказ № 1277 Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=docs_project.
5. Славов В. П. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій / В. П. Славов, О. В. Коваленко // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 9. – С. 68–71.
6. Сухоруков А. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави / А. Сухоруков, Ю. Харазішвілі // Стратегічні пріоритети. – № 3 (28), 2013. – С. 5-15.
7. Флейчук М. І. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки регіону / М. І. Флейчук, М. Д. Янків // Вісник ЛКА. – Серія «Економічна». – Вип. 23. – Львів: Вид-во ЛКА, 2006. – С. 40-42.
8. Харазішвілі Ю. М. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі; аналіт. доп./ Ю. М. Харазішвілі, Є. В. Дронець. – К.: НІСД, 2014. – 117 с.
9. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки / В. В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 3–10.